

Lekce 1

Harmonické funkce x kytarové značky

Každý akord používaný v dur mollovém systému má svou „kytarovou“ značku, která vyjadřuje jeho složení. Durové akordy se značí velkým písmenem, které odpovídá basovému tónu kvintakordu. Akord C dur se tedy značí „C“, akord H dur „H“, apod. Mollové trojzvuky se značí na základě stejného principu písmenem malým, někdy s přidaným výrazem „mi“ (= minore, malý, tedy mollový). Akord c moll se tedy značí „c“ nebo „c^{mi}“, akord h moll „h“ nebo „h^{mi}“, apod. Zbývající – méně používané – dva trojzvuky mají také svou značku. Zmenšený od tónu c má značku „c^{dim}“, od tónu h „h^{dim}“, zvětšený od tónu c pak „C⁺“, od tónu h „H⁺“. Na tyto – jak již řečeno – zřídka používané trojzvuky v doprovodu lidových písní prakticky nikdy nenarazíte.

Výraz „kytarová značka“ zní hovorově, ale hudební teorie zatím žádný exaktněji znějící termín nevygenerovala. Kytarová značka nám tedy přesně určuje tóny, které budou daný souzvuk tvořit, ale nic nevyovídá o jeho příslušnosti k dané tónině (stupnici). Je-li písnička zapsána v tónině C dur, používáme k jejímu doprovodu (harmonizaci) běžně především akordy, které lze utvořit z tónů této tóniny. Systém tóniny je však hierarchizovaný, což znamená, že každý akord plní svou úlohu, tedy má v dané tónině určitou **funkci**, jejíž důležitost je dána tím, na kterém stupni odpovídající stupnice akord stojí.

Příloha 1 – Akordy v dur a v moll opatřené kytarovými značkami a označením funkce

Nejdůležitější funkce (hlavní funkce) se značí obvykle velkými písmeny. Jedná se o akordy na 1., 4. a 5. stupni. Trojzvuk stojící na prvním stupni je jakýmsi centrem, ze kterého vše vychází a kam vše směřuje, jinými slovy – aplikována na lidovou nebo umělou píseň – jedná se o akord, kterým píseň téměř vždy začíná a bez výjimky končí. Nazývá se tónika a má značku „T“. Na čtvrtém stupni stojí subdominanta, která má značku „S“. Třetí hlavní funkcí je dominanta se značkou „D“. Hlavní funkce v pořadí T-S-D-T tvoří kadenci, na kterou jsme narazili již v předchozím semestru. Hlavní funkce často stačí k doprovodu jednodušších lidových písní. Běžně se používají ale i zbývající čtyři trojzvuky, které mají funkční označení podle stupně, na kterém ve stupnici stojí a značí se římskými číslicemi bez tečky. Jedná se především o druhý a šestý stupeň (II, VI) o méně frekventovaný III a jen zřídka je možné narazit (zejména v dur) na stupeň sedmý (VII), který je v dur reprezentován zmenšeným trojzvukem.

Příbuzné a nepříbuzné akordy

Akordy používané v doprovodech lidových písní nejsou pouze vertikálním izolovaným souzvukem, ale podobně jako melodie tvoří určitou linii, která má svá – byť poměrně volná – pravidla. Abychom mohli obecně uznávaným zvyklostem dostát, musíme se naučit akordy spojovat. Spojování akordů do jisté míry závisí na tom, jestli jsou příbuzné nebo nepříbuzné.

Příbuzné akordy jsou takové dva akordy, u nichž můžeme nejít alespoň jeden společný (stejný) tón. Je možné je spojit dvojitým způsobem. *Přísné spojení* příbuzných akordů se provádí tak, že společný tón (společné tóny) zadržíme pomocí obloučku zvaného ligatura. Zbývající hlasy (hlas) pak postupuje nejbližší cestou na tón (tóny) následujícího akordu.

Příloha 2 – Příkladné spojení příbuzných akordů

Volné spojení příbuzných akordů se provádí tak, že všechny hlasy tvořící akord postoupí na nejbližší tóny následujícího akordu směrem nahoru nebo dolů.

Příloha 3 – Volné spojení příbuzných akordů

Nepříbuzné akordy jsou takové dva akordy, které jsou složeny výhradně z odlišných tónů, nemají tedy žádný společný (stejný) tón, který bychom mohli zadržet. Ve stupnici je nalezneme VŽDY na sousedních stupních – tedy o sekundu výš nebo níž. Jsou-li akordy v základním tvaru vzdáleny o jiný interval než sekundu, budou VŽDY příbuzné.

V tomto případě je možné spojovat akordy pouze způsobem, který se nazývá *volné spojení*. Všechny tóny akordu budou postupovat nejbližší cestou směrem nahoru nebo dolů na tóny akordu následujícího.

Příloha 4 – Volné spojení nepříbuzných akordů

Kadence

Akordy tvořící kadenci se spolu velmi často střídají, základní tóny S a D jsou přitom poměrně vzdáleny od základního tónu tóniky. Abychom se vyhnuli častým skokům spojujeme T se S a D s T vždy přísně. Podobně jako většina rozsáhlejších útvarů (např. celá lidová píseň) začíná a končí kadence vždy tónickým kvintakordem.

Příloha 5 – příklady kadencí v dur a harmonické moll

Harmonická věta

Jedná se o několikatakotvový příklad, který je svou strukturou do jisté míry podobný lidové písni. Bude nám sloužit k demonstraci tvorby doprovodné linie akordů k lidové písni. Harmonická věta bude zapsána na dvou notových osnovách. Horní notová osnova bude většinou obsahovat výhradně tóny melodie, která bude suplovat skutečnou lidovou píseň. Pro horní osnovu použijeme „houslový“ klíč. Spodní osnova bude notována v basovém klíči a bude sloužit k zápisu doprovodných akordů.

Součástí harmonické věty budou hlavní i vedlejší funkce, které se budou spojovat navzájem. Praxe je taková, že hlavní funkce se u nejzákladnější podoby doprovodu používají výhradně v obratu, který je obvyklý v kadenci (T – kvintakord, S – kvartsextakord a D – sextakord). Vedlejší funkce se zpravidla používají v základním tvaru. Takový způsob zacházení s doprovodnými akordy má své výhody a nevýhody. Nevýhodou je, že bude v doprovodné linii docházet častěji k výraznějším skokům, což může být pro méně zkušené hráče technický problém. Výhodou je, že trojzvuky se snadněji hledají v základním tvaru (kvintakordy). Pokud bychom spojovali všechny příbuzné akordy přísně a u nepříbuzných používali postup obojím směrem (nahoru i dolů), odpadly by výraznější skoky, ale přibylo by v hojně míře obrátů akordů, které se hůře hledají, a ne v každé situaci zní příznivě.

Příloha 6 – Harmonická věta ve dvou variantách

Tip: opište si melodii z Přílohy 6 a zkuste vytvořit doprovod obojím způsobem. Následně si překontrolujte své řešení s řešením vzorovým.